

BESLUT

2022-10-17 Dnr: 22/01677

SAKEN

Vetenskapens värld: Det svenska skolexperimentet del 1, SVT2, 2022-05-16, 2022-07-25 och 2022-07-28, *Vetenskapens värld: Det svenska skolexperimentet del 2*, SVT2, 2022-05-23 och 2022-08-01, program om reformer av det svenska skolsystemet; fråga om opartiskhet och saklighet

BESLUT

Programmen frias. De strider inte mot kraven på opartiskhet och saklighet.

PROGRAMMEN

Programserien handlade om den svenska skolans utveckling under de senaste 30 åren och tog upp olika ämnen under rubrikerna ”Maxa betygen”, ”Skolstressen”, ”Friskolorna och glädjebetygen” och ”En bättre skola”. Programmen byggde på intervjuer med forskare, lärare och elever och presenterades enligt följande av programledaren.

Ökade krav, mängder av prov och 14 procent av de svenska skoleleverna går ut nian med underkänt. Hur blev det såhär? I våras träffade vi de ledande forskarna och de är starkt kritiska till hur skolan har förändrats de senaste decennierna. Nu vill de bygga en skola där man både lär sig mer och slipper stressen.

En speakerröst sa bland annat följande.

I 30 års tid har politiker genomfört en flod av förändringar i den svenska skolan. [...] Fri-skolor har startats, de allmänägda skolorna har kommunaliserats och betygssystemet det har ändrats flera gånger. [...] En oro har gradvis vuxit för att de unga inte lär sig tillräckligt i skolan. [...] Allt fler prov har införts för att testa eleverna och allt högre krav har ställts. [...] Men vad har alla de här reformerna egentligen lett fram till? Vad har de gjort med Sveriges skolor, lärare och elever? [...] Bygger skolreformerna de senaste decennierna på pedagogisk vetenskap eller har det snarare varit ett politiskt experiment?

I programseriens andra del medverkade vd:n för skolkoncernen Academedia. Han svarade bland annat på frågor om att Academedia, Internationella Engelska Skolan (IES) och andra vinstdrivande skolor enligt forskare sätter överbetyg. Vd:n sa bland annat att systemet gjorde det svårt generellt att sätta likvärdiga betyg. En lärare på

en icke-namngiven Academedia-skola uttryckte att det fanns en press på lärarna att sätta betyg som gynnade skolan konkurrensmässigt. Hon sa också att elevers och föräldrars betyg på lärare hade använts vid löneförhandlingar. En speakerröst sa att lärarbetygen hade kritiserats av lärarfacket. Academedias vd sa att det var viktigt att få veta vad eleverna tyckte, att lärarnas auktoritet var det viktigaste och att lärarbetygen inte låg till grund för lönediskussioner.

En före detta lärare inom Academedia intervjuades också. Han sa bland annat följande om ett möte med rektorn under hans första tid som lärare på en icke-namngiven skola i koncernen.

Då samlades vi i ett klassrum och då drog de upp en stor Powerpoint där och då menade de det fanns ett slags normalfördelning kring hur betyg skulle liksom fördela sig med antalet VG:n, G:n och de var väl klart oroade för att vi inte levde upp till målen liksom. Och då blev det något slags uthängning av oss. Det vill säga toppen skulle ligga på väl godkända betyg och sedan skulle det dala neråt till, till MVG. [...] Det fanns ju i [...] med det relativa betygssystemet men det har aldrig funnits någon sådan här normalfördelningskurva [...] vad det gäller målrelaterade betygen. Det hemska var ju att de faktiskt hängde ut lärare där då som hade satt lite för låga betyg. [...] det var ju någon [...] lärarinna som blev väldigt uthängd där och jag kommer ihåg att hon grät efteråt. Och hon var ju en lärare som hade många års erfarenhet inom skolorket. Det var liksom aldrig någon diskussion om [...] viktiga pedagogiska frågor som "gör vi något fel?", lärartäthet [...] "vilka elever har vi på skolan?", utan betygen skulle bara upp liksom.

Programserien avslutades med ett studiosamtal med skolministern.

ANMÄLNINGARNA

Anmälarna anför sammanfattningsvis följande.

Opartiskhet

Programmen gav en ensidig bild av friskolornas roll, betygssättning och kunskapskrav och byggde på enskilda forskares, lärares och skolministerns kritiska uppfattningar i frågan, utan att företrädare för friskolor eller oppositionspartier fick samma plats. Lärare inom en friskolekoncern fick framföra kritik mot denna. Utgångspunkten gynnade ett vänsterperspektiv och programledaren ställde ledande frågor. De av politikerna och skolmyndigheten förorsakade bristerna i etableringsvillkor för och organisation av friskolor belystes inte i programmen.

Saklighet

Anmälarna är kritiska till den forskning om kunskapsutveckling, segregation, ungas psykiska hälsa och friskolors betygssättning som refererades till i programmen. Anmälarna menar att det går att dra andra slutsatser av de aktuella rapporterna än de resultat som återgavs i programmen. Anmälarna anför också att studierna inte tagit hänsyn till invandring, till hur segregationen sett ut utan ett fritt skolval eller till elever som inte deltagit i nationella prov. Vidare anför anmälarna att en rapport från Statistiska centralbyrån (SCB) pekar på att avsaknad av skolval leder till ökad

segregation. Anmälarna anför också att friskolor generellt har något fler elever med blandad bakgrund än vad kommunala skolor har, enligt Skolverkets statistik. Vidare anför anmälarna att Skolinspektionen har gett koncernen IES högsta betyg vad gäller betygsättning och att SCB:s jämförelse visar att IES tenderar att ge lägre betyg relativt de nationella provresultaten än vad kommunala skolor gör.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

Sveriges Television AB (SVT) anser att programmen överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet och anför i huvudsak följande.

Opertiskhet

Programmen grundade sig i forskning om skolsystemet och elevers hälsa. De speglade det aktuella forskningsläget och presenterade en mängd olika studier och slutsatser inom skolforskningen från flera av de ledande forskarna på området i Sverige. Att från en kritisk utgångspunkt granska det svenska skolsystemet utifrån ett forskningsperspektiv ligger väl inom ramen för SVT:s granskande uppdrag.

SVT vill påpeka att programmen inte hade formen av en skoldebatt på ett sådant sätt att representanter för alla partier skulle beredas plats. De experter som medverkade i programmen saknar partipolitiska kopplingar. Personerna som uttalade sig var förutom lärare och elever erkända forskare och experter på skolområdet. Huvudfokus i programmen låg på deras slutsatser, medan skolministern var med för att stå till svars för den förda politiken. Programledarens frågor till skolministern var av ansvarsutkrävande karaktär utifrån de slutsatser som forskare i programmen redogjort för. I den mån kritiska synpunkter framfördes, vilket gjordes mot Academedia, fick dessa synpunkter utförligt bemötas av koncernens företrädare. Debatterande inslag med olika politiska sidor finns i stället i SVT:s utbud av samhällsprogram, och under våren 2022 har flera program låtit politiker debattera skolfrågan. Det har också skett i en särskild "hearing" inom SVT:s Agenda-redaktion.

Saklighet

Skolstress och ungas psykiska ohälsa

Vad gäller ungas psykiska ohälsa och skolan intervjuades bland annat en av Sveriges främsta forskare på området (A). Anmälarna anför att uppgifterna i programmen om att Sveriges unga mår dåligt till följd av de senaste trettio årens skolreformer saknar vetenskaplig grund och hänvisar till en forskningsrapport där den i programmen intervjuade A är huvudförfattare. Rapporten skulle enligt anmälarna slå fast att det var tvärtom. SVT har kontaktat A och enligt hans svar är anmälarnas tolkning av rapporten felaktig, eftersom studien "tydligt visar att elever som fick tidigare betyg mår sämre i bemärkelsen att de blev mer stressade och fick sämre självförtroende. Däremot var resultaten avseende just psykosomatiska besvär inte statistiskt signifikanta." Det som sades i programmen var just att det bland skolelever skett en långvarig trend sedan 90-talet av ökad stress och stressrelaterade

symtom såsom magont, huvudvärk. Det hade skett ett brott år 2012 med en tydlig försämring. Det var de slutsatserna i forskningen som A berättade om i programmen. Detta var i enlighet med vad forskningen visade och alltså en saklig rapportering. Även ansvarig för området på Folkhälsomyndigheten (FHM), som gjort en rapport där den tillgängliga forskningen på området sammanvägs, intervjuades. FHM har också jämfört de svenska siffrorna med andra länder och då kunnat se att Sverige avviker.

Det finns för närvarande åtminstone sex publicerade studier utöver den ovan nämnda studien som påvisar negativa välmående-relaterade konsekvenser av skolreformer åren 2010–2012. Dessa använder olika metoder och datakällor. Samtliga är observationsstudier där ”bias” inte kan uteslutas, men den sammantagna bilden är ändå tämligen entydig. Anmälarna tar endast fasta på en studie som undersöker tidigareläggningen av betyg. A har dock ytterligare forskning och pågående forskning till grund för sina påståenden om på vilket sätt skolreformerna åren 2010–2012 som helhet bidrog till försämrat skolrelaterat välmående. Resultaten avseende hur Sverige sticker ut i ett internationellt perspektiv rapporteras i vetenskapliga uppsatser som för närvarande är inskickade till tidskrifter och väntar på att publiceras. En utförlig presentation av data som används i dessa två uppsatser, och som påvisar just hur Sverige sticker ut, har forskaren lämnat till SVT som underlag. Forskaren påpekar också att försämringen i Sverige är större än i nästan något annat jämförbart höginkomstland, och kan dessutom enligt forskarna inte förklaras av ökad användning av sociala medier, vilket annars ofta lyfts som en alternativ förklaring. Försämringen är störst i årskurs 6 och 7 – vilket enligt forskarna antyder att tidigare betyg spelat en viktig roll – men är påtaglig även i andra årskurser, vilket antyder att det inte bara är en fråga om tidigare betyg. Detta styrks också av andra vetenskapliga studier.

I avhandlingen ”Upper Secondary Education: Access, Choices and Graduation” påvisas att de elever som blev obehöriga till följd av de striktare behörighetskraven från och med åren 2011–2012 betydligt oftare mottog aktivitetsersättning som unga vuxna. Då aktivitetsersättning är ett slags sjukersättning och således ett hälsorelaterat utfall är det alltså sex studier som påvisat negativa effekter. Dessa har använt sig av fem olika datakällor: registerdata, skolbarns hälsovanor, PISA, attityder till skolan och utvärdering genom uppföljning.

Betyg

Vad gäller betygssystemet intervjuades i programmen två av Sveriges absolut främsta forskare på betyg och bedömning, varav den ena också var ordförande för den senaste statliga betygsutredningen. Vad gäller konsekvenserna från friskolereformen intervjuades även där den mest erkända experten på området som publicerat studier om detta under många års tid. Men SVT har även tagit in andra forskares bedömningar, som helt och hållet styrker samma slutsatser som nämndes i programmen – att det finns tydliga tendenser att vinstdrivande friskolor i snitt sätter så kallade glädjebetyg – det vill säga betyg som avviker uppåt från elevernas

resultat i de nationella proven. Förutom den studie som redovisades i programmen finns en ny studie finansierad av Institutet för Näringslivsforskning, fristående från men delvis kopplat till Svenskt Näringsliv. Den studien kommer också fram till att friskolorna sätter glädjebetyg, ”högre kursbetyg än provbetyg” som forskarna uttrycker det.

Anmälarna hänvisar till att Skolinspektionen inte haft anmärkningar på IES betygssarbete, men Skolinspektionen mäter inget när de tycker till om hur betygssättningen går till. Den typen av analyser har i stället gjorts i den forskning som redovisas av SVT i programmen. SVT har tagit upp anmälarnas synpunkter med en i programmen medverkande forskaren (B) vid Stockholms universitet. Han påpekar att ”Det är inget metodfel som ligger bakom utan det var tvärtom en poäng att undersöka just skolor som har likartad resultatnivå. Detta beror på att skolans resultatnivå på ett systematiskt sätt påverkar betygssättningen. Detta visas bland annat av Skolverket i en rapport som för övrigt också finner att friskolorna är mer generösa i sin betygssättning än kommunala skolor, de delar emellertid inte upp på olika koncerner.” Skolverket skriver bland annat: ”När det gäller skillnaden mellan kommunala och fristående skolor finns däremot en tydlig effekt av betygssättningen i relation till de nationella proven [...] om det inte funnits några skillnader i betygssättning så skulle elever i kommunala skolor i stället prestera lite bättre än elever i fristående skolor.”

Den i programmen redovisade forskningen visar vidare att skolor är mer benägna att höja elever med svaga provresultat än elever med starka provresultat. Detta är delvis mekaniskt då elever med F på provet inte kan sänkas och elever med A inte kan höjas. Att bara räkna höjningar och sänkningar på det sätt som SCB gjort, på uppdrag av IES i den rapport som anmälarna hänvisar till, så tas inte hänsyn till dessa centrala aspekter. Vidare undersöker forskaren B i sin rapport även ämnen utan nationella prov och finner att friskolornas betygssättning är särskilt generös i dessa ämnen (Skolverket undersöker bara ämnen med nationella prov). Samma slutsats dras i en magisteruppsats som använder mikrodata från Uppsala universitet.

En annan rapport från Skolverket undersöker hur det går på gymnasiet för elever med samma grundskolebetyg men från olika huvudmän. De finner att det går sämre för elever från friskolor och inte minst då för elever från IES. Detta resultat är helt i linje med generös betygssättning bland fristående grundskolor. Med en likartad metod undersöker Skolverket i en rapport hur det går på högskolan för elever med samma gymnasiebetyg fast från olika huvudmän. Återigen visar det sig gå sämre för friskoleleverna vilket tyder på generös betygssättning bland fristående gymnasieskolor. Även andra vetenskapliga studier som visar på generösare betygssättning i friständegymnasieskolor ligger till grund för programmets slutsats.

AKTUELLA BESTÄMMELSER

SVT ska utöva sändningsrätten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i televisionen (13 § i sändningstillståndet).

Kravet på opartiskhet innebär enligt granskningsnämndens praxis bland annat att kontroversiella ämnen eller händelser inte får behandlas ensidigt, det vill säga så att endast en parts version eller synpunkter klart dominerar ett program eller inslag. Det är tillåtet att skildra ett ämne från en speciell utgångspunkt, men i så fall bör detta klart framgå av programmet eller programpresentationen.

Kraven på opartiskhet och saklighet tillämpas enligt granskningsnämndens praxis i princip fullt ut på programledare, reportrar och andra som genom sin ställning i ett program kan uppfattas som företrädare för programföretaget. Med hänsyn till den vidsträckt yttrandefriheten kan kraven ställas lägre i fråga om intervjuade, debattdeltagare och andra så kallade tillfälliga medverkande. Om allvarlig kritik riktas mot en klart utpekad part ska dock den kritiserade få bemöta eller kommentera kritiken.

Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

Av betydelse för bedömningen är också bestämmelsen om att SVT ska stimulera till debatt, kommentera och belysa händelser och skeenden samt granska myndigheter, organisationer och företag som har inflytande på beslut som rör medborgarna (8 § i sändningstillståndet). Denna skyldighet innebär enligt nämndens praxis att ett program eller inslag kan ha en kritisk infallsvinkel utan att strida mot kravet på opartiskhet.

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Granskningsnämnden anser att det framgick att programmets utgångspunkt var att beskriva forskningsläget vad gäller det svenska skolsystemet och de reformer som har genomförts de senaste 30 åren. Det var vidare tydligt att SVT refererade till uttalanden och studier gjorda av olika forskare, som i flera fall också medverkade i programmen, i de sakuppgifter och slutsatser som fördes fram. I ett studiosamtal medverkade skolministern och svarade på frågor utifrån den aktuella forskningen. Givet programmets utgångspunkt medför det anmälarna har anfört om att företrädare för friskolor eller oppositionspartier inte gavs samma utrymme inte att programmen var ensidiga. I den del det riktades kritik mot en specifik skolkoncern fick koncernens vd bemöta den. I de delar där två lärare uttryckte sina personliga erfarenheter av att arbeta inom koncernen konstaterar nämnden dessa var tillfälligt medverkande på vilka kraven på opartiskhet och saklighet kan ställas lägre och att

ingen specifik skola pekades ut. Nämnden kan sammantaget inte finna att programmen strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

Detta beslut har fattats av Ulrik von Essen, Ulrika Hansson, Clas Barkman, Bo-Erik Gyberg, Kristina Åberg, Erik Fichtelius och Sofia Olsson Olsén efter föredragning av Tamara Mivelli.

För granskningsnämnden

Ulrik von Essen

UNDERSKRIFTSSIDA

Detta dokument har undertecknats med elektroniska underskrifter:

NAMN:	ULRIK VON ESSEN
IDENTIFIKATIONSTYP:	Svensk e-legitimation
IDENTIFIKATIONS-ID:	_090655fdada66ff3b826844f5056be0e9f
DATUM & TID:	2022-10-17 08:03:19 +02:00

Certifierad av Comfact Signature
Accepterad av alla undertecknare
2022-10-17 08:03:25 +02:00
Ref: 50949SE
www.comfact.se

[Validera dokumentet](#) | [Användarvillkor](#)